

ÜLKEMİZDE ve DÜNYADA BİREY ve TOPLUM SAĞLIĞINA ZARARLI ÜRÜNLERİN VERGİLENDİRİLMESİ ve GÜNAH VERGİSİ KAVRAMI

*TAXATION OF PRODUCTS THAT ARE HARMFUL
TO INDIVIDUAL AND PUBLIC HEALTH IN OUR
COUNTRY AND THE WORLD, AND THE CONCEPT
OF SIN TAX*

Göküç YÜCETÜRK^(*)

ÖZ

“Gelişmiş Ülke” sıfatıyla tanımlanabilecek olan ülkeler uzun yıllardır genç nüfusunu zararlı alışkanlıklardan ve kötü yaşam biçiminden uzak tutacak önlemler uygulama arayışına girmişlerdir. Bu bağlamda vergileme politikası da hükümetlerin kullanacağı en etkili araçların başında gelmektedir. Özellikle demerit (erdemsiz) mallar olarak tanımlanan mallar üzerine uygulanacak yüksek vergiler bu malların fiyatını yükseltmekte ve bu mallara erişimi zorlaştırmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın ilk bölümünde insan ve toplum sağlığına zararlı ürünler kavramına ve bunların neler olduğuna değinilmiş, ikinci bölümde ise bu ürünlerin vergilendirilmesinde gözetilen esaslar ve maliye biliminde bu malların vergilendirilmesi ile ilgili sıkça kullanılan kavramlardan olan Günah Vergisi, Mali Anestezi gibi kavramlara değinilmiştir. Son bölümde ise çalışmamız ile ilgili genel bir sonuç ve değerlendirme yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Günah vergisi, demerit mallar, toplum sağlığı

JELKodu: H 20, H 29

ABSTRACT

For a long time, developed countries have sought for measures to protect their young population from harmful addictions and bad lifestyle. In this sense, tax policy has been one of the most effective instruments that can be used by governments. In particular, high taxes levied on demerit goods make them expensive and therefore difficult to reach. In the first section, the study deals with the concept of goods that are harmful to individual and public health is explored, and tries to identify what these products are. In the second section, however, the taxation principles of demerit products are analysed

^(*) Vergi Müfettiş Yardımcısı

and the concepts of sin tax and fiscal anesthesia are mentioned. Finally, the study concludes in the very last section with a general conclusion and analysis.

Keywords: Sin tax, demerit goods, public health

JEL Codes: H20, H29

1- GİRİŞ

Dünyada ve ülkemizde zararlı alışkanlıklar özellikle genç nüfus arasında daha hızlı bir biçimde yayılmakta, birey ve toplum sağlığı çeşitli tahribatlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bağımlılık yapıcı (alkol, sigara, uyuşturucu vb.) maddelerin kullanımında yaşanan artış hem birey sağlığını ciddi anlamda tehdit etmekte hem de bireyin ekonomik durumunun giderek kötüleşmesine yol açmaktadır. Ülke ekonomisine de ağır içsel ve dışsal maliyetler yükleyen zararlı alışkanlıklarla mücadele bu nedenle hükümetlerin öncelikli politikalarının bir parçası olmuştur.

Zararlı alışkanlıkların toplumda çok hızlı yayılması, bazı kültürel davranış kalıplarının zararlı alışkanlıklarla iç içe olması (sigara ve alkol tüketiminin yetişkin bir birey olma ile yanlış biçimde özdeşleşmesi vs.), ailevi ve çevresel faktörler, önleyici eğitimin eksikliği vb. etkenler hükümetlerin bu alışkanlıklarla mücadelesini oldukça zorlaştırmaktadır.

Bağımlılık yaratan bu tür zararlı malları toptan bir yasaklama demokratik devlet ilkesi ile uyumadığı gibi bu malların ticaretinin yasadışı eksenlere kaymasına da neden olmaktadır. Tam tersi düşünüldüğünde de bu malların üretimine, satılmasına, kullanılmasına, deregülatif bir biçimde kamu otoritesi tarafından göz yumulması toplum ve birey sağlığının bozulmasını, suç vakalarının artmasını, kamu düzeninin bozulmasını da beraberinde getirmektedir.

Bu nedenle dünyada bu tür alışkanlıklarla mücadelede en etkin yöntem bu malların ekonomik değerlerini yükselterek bu mallara erişimi zorlaştırmaktan geçmektedir. Bu mallar üzerinden alınacak yüksek vergiler ile tüketimi caydırmak hedeflenmekte ve bu tür alışkanlıklarla yeni tanışma potansiyeli taşıyan genç bireylerin korunması amaçlanmaktadır.

Genç ve daha dar gelirli sayılabilecek bireylerin dışında belli bir yaş ve gelir ortalamasının üzerinde olan kişilerin ise vergi itişli fiyat artışlarına duyarlılığı daha zayıf olmaktadır. İktisadi terminolojiyle açıklanmak istenirse bağımlılık yaratan mallar tüketeni tarafından zorunlu mal olarak kabul edilen mallardır ve inelastik bir talebe sahiptir. Bu malların fiyatında meydana gelecek bir birimlik değişim, tüketim neredeyse hiç yol açmamaktadır. "*Mali Anestezisi*" etkisiyle de mükellefler bu malları tüketirken ödedikleri mali yükümlülükleri farkına varmadan yerine getirmekte, bağımlı oldukları bu malların onlara sağladığı psikolojik haz nedeniyle "*vergi reddi*" veya "*vergi grevi*" gibi vergileme karşıtı oluşumlara başvurumaktadırlar. Bu durum yukarıda bahsettiğimiz zararlı alışkanlıkları engellemenin sadece yüksek vergileme yöntemine başvurularak tek yönlü bir biçimde yönetilemeyeceğinin aynı zamanda bilinçlendirici ve eğitici çalışmalarında mali politikalarla birlikte uygulanması gerektiğinin en önemli göstergesidir.

2- BİREY ve TOPLUM SAĞLIĞINA ZARARLI MALLAR

Başta tütün mamulleri ve alkol olmak üzere toplum ve birey sağlığını tehdit eden malların tüketiminde son 30 - 40 yıllık dönem içerisinde ülkemizde ve dünyada büyük bir artış gözlemlenmiştir. Washington Üniversitesi'nde sigara kullanımı üzerine yapılan bir araştırmaya göre dünyada 1980 yılında düzenli olarak sigara kullanan kişi sayısı 720,7 milyon dolaylarında iken bu sayı 2012 yılında

yaklaşık olarak 245 milyon kişi daha artarak 967,3 milyon gibi yüksek bir sayıya ulaşmıştır.¹ Bu büyük problem ülkemiz açısından irdelendiğinde ise dünyadaki artışa paralel olarak ülkemizde de benzer biçimde tüketimde bir artış olduğunu gözlemleyebilmekteyiz. Türkiye’de 1925 yılında 2 milyar 420 milyon adet olan sigara tüketimi, yıllar içinde artarak 1999 yılında 114 milyar 400 milyon adete ulaşmıştır. 2000 yılından itibaren azalış sergileyen tüketim miktarları, 2011 yılında 91 milyar 210 milyon adet olarak gerçekleşmiştir.²

Alkol tüketimini incelediğimizde ise sigara tüketimindeki yüksek artış oranı ve yüksek tüketim miktarı burada da gözlemlenebilmektedir. Bu artışın en önemli nedenleri nüfusun artması ve alkollü içecek üretiminde bulunan tesislerin sayısında meydana gelen artıştır. Ülkemizde içinde bulunduğumuz dönemde Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumundan (TAPDK) üretim izni almış 12 adet bira, 191 adet şarap ve diğer fermente alkollü içkiler, 16 adet distile alkollü içkiler olmak üzere toplamda 219 adet alkollü içki üretim tesisi bulunmaktadır. 2003 yılında 63 olan bu sayının 219’a yükselmesi son 10 - 12 yıllık süreçte üretim birimlerinin ne kadar yüksek oranda bir artış sergilediğini göstermektedir.³

Aşağıdaki tabloda ise ithal edilen ve ülkemizde üretilen alkollü içeceklerin litre bazında miktarları gösterilmektedir. 2004 yılından 2012 yılına kadar sürekli bir artış olduğu gözlemlenirse de bira, diğer fermente içecekler ve distile alkollü içecekler üretim ve ithalatında geçmiş yıllara göre bir artış olduğu tablodan görülmektedir.

Tablo 1: İthal Edilen ve Ülkemizde Üretilen Alkollü İçeceklerin Litre Bazında Miktarları (2004 - 2012)

<i>YIL</i>	<i>BİRA (Litre)</i>	<i>BİRA DIŞINDA FERMENTE ALKOLLÜ İÇECEKLER (Litre)</i>	<i>DİSTİLE ALKOLLÜ İÇECEKLER (Litre)</i>	<i>GENEL TOPLAM (Litre)</i>
2004	813.172.565	28.969.316	55.654.843	897.796.724
2005	821.850.338	27.479.427	54.580.512	903.910.277
2006	803.840.728	23.988.345	57.741.990	885.571.063
2007	844.763.654	23.687.471	52.790.700	921.241.825
2008	925.020.469	39.168.599	58.544.799	1.022.733.867
2009	923.508.131	47.678.925	61.074.534	1.032.261.590
2010	921.500.292	61.266.057	64.951.581	1.047.717.929
2011	925.564.164	60.915.764	73.597.528	1.060.077.456
2012	998.823.252	59.248.701	69.211.664	1.127.283.617

Kaynak: TAPDK, Piyasa İstatistikleri Toplam İç Piyasaya Arz Miktarı (Üretim ve İthalat dahil)

¹ The Seattle Times, “Global Cigarette Consumption, Number of Smokers Climbing”, 07 Ocak 2014, http://seattletimes.com/html/localnews/2022617190_smokingupxml.html, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2014.

² HT SAĞLIK, “İşte Türkiye’nin 86 Yıllık Sigara Karnesi”, 05 Mart 2012, <http://www.haberturk.com/saglik/haber/721925-iste-turkiyenin-86-yillik-sigara-karnesi>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2014.

³ Gözde Sevilmiş, Alkollü İçkiler ve Tütün Mamulleri Sektörlerine Bakış, İZTO AR-GE BÜLTEN, Mart 2014 s.12.

Alkol ve sigara gibi bağımlılık yaratan ve onlardan daha fazla tehlikeli olan bir diğer sağlığa zararlı unsur bilindiği üzere uyuşturucu ve uyarıcı maddelerdir. Ülkemizde bu ürünlerin üretimi kanunlarla yasaklandığı için vergisel boyutundan ve yüksek, caydırıcı vergisel engellerden söz etmemiz mümkün değildir. Devlet, bu malların üretimini ve satışını mali yaptırımlardan ziyade önleyici tedbirler olarak ve ağır cezai yaptırımlar koyarak engellemeye çalışmaktadır.

2.1- Merit (Erdemli) ve Demerit (Erdemsiz) Mal Kavramları

Maliye Teorisi bilimi içerisinde en dikkat çekici kavramların başında pozitif/ negatif dışsallıklar ve merit (erdemli)/demerit (erdemsiz) mallar kavramları gelmektedir. Pozitif ve Negatif dışsallıklar olarak ikiye ayrılan dışsallıklar; “ -Komşu etkiler- ya da -Yayılan etkiler- kavramlarıyla da ifade edilebilen ve gerçek veya tüzel kişilerin üretim veya tüketiminden diğer kişi ve kuruluşların fayda veya maliyetlerinin olumlu-olumsuz etkilenmesi durumu ”olarak tanımlanmaktadır⁴. Demerit (Erdemsiz) malların ve bu malların neden olduğu zararlı alışkanlıkların bu tanım gereğince negatif dışsallıklara yol açtığını söyleyebiliriz. Örneğin sigara kullanımı bireyin sadece kendisine zarar vermesine neden olmamakta bu zarar aynı zamanda yakın çevresi ve yaşadığı toplum tarafından da paylaşılmaktadır. Sigara dumanında bulunan kimyasal maddelerin kansere yol açan özellikleri sadece kullanıcı bireyler için değil çocuklar ve pasif sigara içicileri için de akciğer kanseri, solunum yolları enfeksiyonları gibi tehditler yaratmaktadır.⁵

Merit mallar ise demerit malların aksine bu mallardan doğrudan doğruya yararlanan bireylerin faydalarını arttırmanın yanı sıra toplumsal faydayı da olumlu yönde etkileyerek pozitif dışsal etkiler yayılmasını sağlayan mallardır. Bu nedenle devletler sosyal devlet olmanın da bir gereği olarak toplumsal faydayı arttıracak bu tür malların yaygınlaşması için teknik destek, maddi destek ve proje desteği vb. destekler sağlamalı, demerit malların yaygınlaşmasını engelleyici tedbirlere daha fazla önem vermeli-dir. Merit mallar kavramına örnek olarak huzurevleri, kimsesiz çocuk bakım ve yetiştirme merkezleri, akıl hastaneleri, alkol - sigara ve madde bağımlılığı ile mücadele merkezleri, zararlı alışkanlıklarla mücadele amaçlı tıbbi malzemeler ve kitap, broşür vb. yayınlar ile hizmetleri gösterebiliriz.⁶

2.2 - Birey ve Toplum Sağlığına Zararlı Malların Ekonomiye Yüklelediği Maliyetler

Sigara ve alkol gibi sağlığa zararlı ürünler hem mikro ölçekte bireylere hem de makro ölçekte ülke ekonomisine ciddi ve büyük maliyetler yüklemektedir. Önceki bölümlerde değinildiği üzere ülkemizde sigara ve alkol kullanımı yüksek vergilemeye rağmen yüksek oranda bir tüketim miktarı sergilemektedir. Sigara üzerinden alınan vergilerin oranı bir diğer ifadeyle sigaranın üzerindeki vergi yükü ülkemizde 2014 itibariyle %81,79'dur. Bu oran Avrupa ve Avrupa'ya komşu ülkeler sıralamasında en yüksek oranla Yunanistan'da %87.45 iken, en düşük oran olarak ise Çek Cumhuriyetinde %44.36'dır⁷. Buradan da şu görülmektedir ki Avrupa ülkelerinde (Çek Cumhuriyeti Hariç) sigaranın üzerindeki vergi yükü aşağı yukarı benzer ve yüksek bir orandadır. Aşağıdaki grafikte Türkiye'de 2002 ile 2010 yılları arasında sigaradan alınan vergi (ÖTV, KDV ve Toplam) oranlarının satış fiyatına oranı (vergi yükü) tablo biçiminde gösterilmiştir

⁴ Yılmaz Büyükerşen, Kamu Maliyesi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1996, s. 85.

⁵ Abdülkerim Gök, Devletin Ekonomiye Müdahalesi ve Regülasyonlar, EKEV Akademi Dergisi, Sayı: 46, 2011, s. 377.

⁶ Ramazan Gökbunar ve Adnan Erdal, Kamu Sektörünün yapılandırılmasında Üçüncü Sektörün Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:1,1997, s.7.

⁷ Hürriyet, “Türkiye Sigara Vergisinde Avrupa 8'incisi”, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/26751122.asp>, 7 Temmuz 2014, Erişim Tarihi: 09.01.2015.

Tablo 2: Türkiye’de sigaradan alınan Vergi (ÖTV, KDV ve Toplam) oranlarının satış fiyatına oranı (2002-2010)

TÜKETİM VERGİLERİ (Yılsonu itibarı ile yapıları)					
YIL	ORANSAL VERGİ	PAKET BAŞINA MAKTU VERGİ	TOPLAM ÖTV ORANI	KDV ORANI****	TOPLAM VERGİ ORANI
2002	%49,5	-	-	-	-
2003	%55,3	-	-	-	-
2004	%58,0	VE 0,35 YTL – 1,00 YTL	%56,3	%15,25	%71,6
2005*	%58,0	Veya 1,20 TL	%60,2	%15,25	%75,5
2006	%58,0	Veya 1,20 TL	%59,4	%15,25	%74,6
2007	%58,0	Veya 1,55 TL	%58,2	%15,25	%73,5
2008	%58,0	Veya 1,55 TL	%58,1	%15,25	%73,3
2009**	%58,0	Veya 2,05 TL	%58,8	%15,25	%74,1
2010***	%63,0	Veya 2,65 TL	%63,4	%15,25	%78,7

Notlar: Bu vergi oranları yılsonu itibarı ile geçerlidir.
 * 2005’ten itibaren, şirketler oransal veya maktu, hangisi daha yüksek ise o vergiyi öderler.
 ** 2009 toplam ve tüketim vergi oranları, senenin ilk sekiz ayı için geçerli olan satış ve ödenmiş vergi miktarlarının ortalama değerleri ile hesap edilmiştir.
 ***2010 ortalama toplam ve tüketim vergisi oranları Ekim 2009 fiyatları taban alınarak ve 2009 yılının 12 ayı için tahmin yapılarak elde edilmiştir.
 **** KDV oranı, KDV’nin dahil edildiği fiyat üzerinden hesaplanmıştır. KDV’nin dahil edilmediği fiyat üzerinden, KDV oranı %18’dir.

Kaynak: <http://www.worldlungfoundation.org/ht/a/GetDocumentAction/i/14853>

Tablo 2’de görüldüğü üzere özellikle sigara üzerinden alınan vergiler oldukça yüksektir ve yüksek tüketim sebebiyle de kamu gelirleri içerisinde oldukça büyük bir paya sahiptir. Tütün mamulleri üzerinden elde edilen vergi gelirleri kamu finansmanında her ne kadar ciddi bir paya sahip olsa da kamu ekonomik dengesine ve sosyal güvenlik sistemine yüklediği gizli maliyetler oldukça yüksektir. Amerika Birleşik Devletleri’nde kanserle mücadelede etkin bir kuruluş olan *American Cancer Society* tarafından yapılan bir araştırmaya göre satın alınan bir paket sigaranın bireye yaşamı boyunca yüklediği maliyet her bir paket başına 35\$ olarak saptanmıştır.⁸ Sigaraya bağlı olarak ortaya çıkan Kalp-Damar problemleri, Solunum yolları vb. hastalıkların tedavisi için yapılan harcamalar ve ilaç giderleri hem bi-

⁸ American Cancer Society, “The Tobacco: True Cost Of Smoking”, <http://www.cancer.org/research/infographicgallery/tobacco->, Erişim Tarihi : 09 Ocak 2015.

reylerin bütçesine hem de sağlık ve sosyal güvenlik sistemi üzerine oldukça ciddi yükler getirmektedir. Ülkemizde de yapılan birçok araştırma sigaraya bağlı mortalitenin (ölüm oranlarının) toplam ölümlerin %25'ini oluşturduğunu ve toplum sağlığını etkileyen en önemli problemlerin başında geldiğini ortaya çıkarmıştır.⁹ Bu nedenle sağlık politikalarının etkinliği de zararlı alışkanlıklarla mücadelede en az mali yaptırımlar kadar büyük önem taşımaktadır.

3- BİREY ve TOPLUM SAĞLIĞINA ZARARLI MALLARIN VERGİLENDİRİLMESİ

Birey ve toplum sağlığına zararlı malların vergilendirilmesinde ülkelerin benimsediği mali politikanın ülkeden ülkeye farklılık göstermesinin altında inanç sistemleri ve kültür yapısındaki farklılıklar, gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyi, geleneklerin etkisi vb. faktörler önem taşımaktadır. Sosyal devlet olmayı başarabilen, yüksek kalkınmışlık düzeyindeki ülkeler zararlı maddelerle mücadelede gerek mali anlamda gerekse diğer alanlarda etkin ve sıkı bir politika izlerken, daha az gelişmiş ülkeler bu politikaları uygulamakta güçlük çekmekte toplum ve birey sağlığını göz ardı etmektedirler.

Hükümetler Maliye biliminde özellikle Sin Tax (Günah Vergisi) olarak tanımlanan bu tür vergilerle; toplum ve birey sağlığına zararlı mallarla mücadelede yüksek vergilemeye olan direnimi ve vergi karşıtlığını kırarak toplanan yüksek verginin meşruluğunu ve gerekliliğini pekiştirmeyi hedeflemektedir.

3.1- Günah Vergisi (Sin Tax) Kavramı

Tüketimi kanunlara aykırı olmayan ve yaygın tüketilen ancak toplumca uygun görülmeyen demerit (erdemsiz) malların tüketimi üzerine konulan ve bireyleri tüketimden vazgeçirerek tüketimi kısıtlamaya veya olumsuz dışsallığı azaltmayı amaçlayan günah vergileri, ekonomi literatüründe tüketimi kısıtlayıcı vergi (sumptuary tax), tüketimi düzenleyici vergi (regulatory taxes) ya da cezalandırıcı vergi (punitive tax) olarak da adlandırılmaktadır.¹⁰ Bu vergilerle birey ve toplum sağlığına zararlı mal ve hizmetlerin bir moda haline gelmesi engellenmeye çalışılmakta bu malların kullanımının toplum tarafından yaygınlaşmasının önüne geçilmek istenmektedir.

Özellikle genç nesillerin bu tür mallara düşük bedellerle erişmesi zararlı bu alışkanlıkların aralarında hızla yayılmasına neden olmakta, sigara, alkol vb. zararlı mal ve hizmetlerle mücadelenin daha da zorlaşmasına neden olmaktadır.

Kökleri oldukça eskilere dayanan günah vergisi kavramı Kıta Avrupası (Özellikle İmparatorluklarda), İngiliz Devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin mali tarihlerinde sıkça rastlanan vergilerdendir. Ülke tarihimiz açısından da irdedeğimizde Osmanlı İmparatorluğu Döneminde de bu tür vergilere sıkça rastlanmıştır. Örneğin "Zecriye Rusûmu" adı ile alkollü içecekler üzerinden vergiler alınmış, tütün ve haşhaş gibi keyif verici maddeler de çeşitli resim ve harçlara tabi tutulmuştur.¹¹

3.2 - Günah Vergisinin Etkinsizliği Üzerine Görüşler

Günah vergisinin zararlı alışkanlıklarla mücadeledeki etkisinin hükümetlerin öngördüğü şekilde

⁹ WHO, "Tobacco Control InTurkey", http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0004/98446/E93038.pdf, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2014.

¹⁰ Deniz Turan ve Ali Yurdakul, "Zararlı Alışkanlıkları Önlemeye Yönelik Bir Araç olarak Günah Vergileri ve Etkinliği", Ekonomi Bilimleri Dergisi, Sayı:2, 2009, s.2.

¹¹ T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, İstanbul, 2010, s.157.

olmadığını öne süren çeşitli farklı görüşler de bulunmaktadır. Bu görüşler aşağıdaki gibi 5 temel ölçüt çerçevesinde değerlendirilebilmektedir.¹²

- Günah vergisini dolaylı bir vergi olmasından ötürü regresif bir yapıya sahip olması, düşük gelirliler ile yüksek gelirliler için aynı vergiyi ödemesi sonucu vergi adaletsizliğinin doğması.
- Amacının dışında Hükümetlerin ek gelir kaynağına ihtiyaç duyduklarında günah vergilerini artırma ya da yeni günah vergileri alma yolunu tercih etmesi.
- Kişilerin alışkanlıklarını, aynı fiyatlarla daha kalitesiz maddelerle gıdirmelerine yol açması. Vergilerin tüketimden caydırıcılık özelliğini kaybetmesi. Tüketicilerin taleplerini, vergilenmeyen ve potansiyel olarak daha zararlı mallara yöneltmesi ve sosyal refahın olumsuz etkilenmesi.
- Günah vergileri sonucu kişilerin ticaretlerini gayri resmi sektörler yöneltmesi, devlet gelirinin azalması.
- Çeşitli politik maliyetler

3.3- Mali Anestezi ve Günah Vergisi

Mali hissizlik olarak da tanımlanan mali anestezi, vergi yükümlüsünün vergiyi doğrudan doğruya hesaplama ve hissetme bakımından güçsüz bırakılması, mali yükümlülüklerin muhatapları (mükellefleri) tarafından farkına varılmadan yerine getirilmesi olgusu olarak tanımlanmaktadır.¹³ Önceki bölümlerde de değinildiği üzere toplum ve birey sağlığına zararlı mal ve hizmetler genellikle bağımlılık yapıcı niteliktedir. Bu nedenle kullanıcı tarafından zorunlu bir mal niteliğinde ve vazgeçilmeyecek nitelikte olan bu malların üzerindeki vergi artışlarından kaynaklı fiyat yükselmeleri mali anestezi etkisi ile tüketici tarafından hissedilmeyecektir.

Günah Vergisi kaynaklı olarak tanımlanabilecek bu artışlar kişinin oransal olarak vergi artışlarına eşdeğer ve ya daha yüksek bir oranda gelir artışı sağlayamadığı sürece tüketim sepeti içindeki diğer mal ve hizmetlerden daha az tüketme eğilimi sergilemesine neden olacaktır ve bu vergiler daha yüksek ve yıldıracı oranlara ulaşırsa kişinin bağımlılık yapan bu malları kayıt dışı alanlardan temin etmesine yol açacaktır.

3.4- Dünyada ve Ülkemizde Günah Vergisi ve Toplum/Birey Sağlığına Zararlı Mallarla Mücadele

Dünyada gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler; alkol, sigara vb. zararlı ürünlerin toplum ve birey üzerindeki yıkıcı etkilerini azaltmak amacıyla gerek yasama yoluyla gerekse de kamu spotları düzenleme, öğretici - bilinçlendirici çalışmalar yapma, sivil toplum kuruluşlarını harekete geçirme, sportif faaliyetleri özendirme gibi faaliyetlere başvurmaktadır.

Kıta Avrupasında ve İskandinav Yarımadasındaki ülkeler ülkemizdeki uygulamalara benzer biçimde (ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte) gençleri alkol ve sigaranın zararlı etkilerinden korumak amacıyla belirli saatlerde reklam yasağı, belirli yaş gruplarının altındaki kişilere alkol ve sigara satışının yasaklanması, alkollü araç kullanımına ilişkin ciddi cezai yaptırımlar, stadyum/hipodrom vb. spor alanlarında satış yasakları vb. yasaklar uygulamaktadır.¹⁴

¹² Deniz Turan ve Ali Yurdakul, a.g.e, s. 5 – 6.

¹³ Hakkı M. Ay, Mali Anestezi Kavramı ve Türkiye’de Durum, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:322, 2008, s. 1.

¹⁴ Federal Office of Public Health, “Alcohol policy regulation in Europe”, <http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/10172/12019/index.html?lang=en>, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015.

Dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Amerika Birleşik Devletlerinde ise ülkemize ve Avrupa ülkelerine göre toplum ve birey sağlığına zararlı ürünlerle mücadelede daha sıkı kontroller uygulandığı gözlemlenmektedir. Uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanımının tamamen yasak olduğu ülkede bazı istisnai durumlar haricinde alkollü içecek satın alma yaşı 21 olarak belirlenmiştir.¹⁵ Ayrıca uzmanlar tarafından ülkenin en büyük problemlerinden birisi olan obezite ve besleyici değeri olmayan gıdaların (junkfood) tüketimi ile mücadele için yüksek şekerli gıdalara ve gazlı içeceklerle *Şeker Vergisi (Sugar Tax)*, *Obezite Vergisi (Obesity Tax)* gibi isimler altında çeşitli vergiler konulması önerilmektedir.¹⁶

Ülkemizde de dünyadaki uygulamalara benzer biçimde alkol ve sigara tüketimini caydırma amacıyla çeşitli önlemler ve yaptırımlar konulmuştur. *4207 No'lu Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanun*¹⁷ ile tütün mamullerinin reklamının yapılması, bedelsiz ve promosyon amacıyla dağıtılması, özendirici satış ve tanıtımının yapılması vb. faaliyetleri engellenmiştir. Ayrıca *"Bazı Kanunlar ile 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"*¹⁸ ile alkollü içeceklerin 22:00 ila 06:00 saatleri arasında perakende olarak satılması, işletme dışından görülecek şekilde perakende olarak bulundurulması, alkol kullanımını özendiren veya teşvik eden kampanya, promosyon ve etkinlik yapılmasına vb. durumlara izin verilmemiştir.

Ayrıca vergi kanunlarımızda da toplum ve birey sağlığına zararlı mallarla mücadeleyi destekleyen kanun maddeleri de yer almaktadır. Örneğin 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununun *"Gider Kabul Edilmeyen Ödemeler"* başlığı altındaki 7. maddesinde: *"Her türlü alkol ve alkollü içkiler ile tütün ve tütün mamullerine ait ilan ve reklam giderlerinin %50'si (0) sıfır (Bakanlar Kurulu, bu oranı %100'e kadar artırmaya, sifıra kadar indirmeye yetkilidir.)"* denilerek bu ürünlerin tanıtım ve reklamlarının üretici tarafından indirim kalemi olarak değerlendirilip bir teşvik unsuru haline gelmemesi aynı zamanda bu ürünlerin reklam ve tanıtımlarının yaygınlaşmaması istenmiştir. Benzer biçimde 5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun *Diğer İndirimler* başlıklı 10. maddesinde *"Türkiye Kızılay Derneğine ve Türkiye Yeşilay Cemiyetinin makbuz karşılığı yapılan nakdi bağış veya yardımların tamamı"* nin indirim konusu yapılacağı belirtilerek bu tür olumlu dışsallık yayan kurum ve kuruluşların finansal açıdan da güçlenerek faaliyetlerini daha etkin bir biçimde gerçekleştirmeleri hedeflenmiştir.

4- SONUÇ

Sosyal refahı arttırma, üretken ve verimli bireyler yetiştirme, vatandaşlarına huzurlu ve sağlıklı bir gelecek sunma vb. amaçları olan bir devletin öncelikli hedefleri arasında kuşkusuz onları zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak yer almaktadır.

Her yıl on binlerce insanın zararlı alışkanlıklardan kaynaklanan hastalıklar sonucu ciddi sağlık sorunlarıyla baş etmek zorunda kalması, ağır hastalıklar sonucu hayatını kaybetmesi, aile içi şiddet ve kötü yaşam tarzı gibi problemlerle karşı karşıya kalması toplumsal düzeni de sarsmaktadır.

¹⁵ International Center For Alcohol Policies, "Drinking Age Limits", http://www.icap.org/portals/0/download/all_pdfs/icap_reports_english/report4.pdf, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015.

¹⁶ The Guardian, "Sugartax' needed to curb childhood obesity, say experts", <http://www.theguardian.com/society/2014/jun/22/sugar-tax-childhood-obesity-soft-drinks-junk-food>, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015.

¹⁷ 26.11.1996 tarih ve 22829 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

¹⁸ 24/5/2013 tarihli ve 6487 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Bu gerekçelerle devlet toplum ve birey sağlığına zararlı mal ve hizmetlerin üretimini gözlemlemeli, bu mal ve hizmetlerin yaygın, popüler ve erişimi kolay metalar haline gelmesini engellemelidir. Bunu gerçekleştiren de kullanacağı araçlardan en önemlisi ise bu ürünlerin etkin bir teknikle vergilendirilmesidir.

Çalışmanın özellikle günah vergilerine yönelik eleştiriler kısmında da değinildiği üzere bu mal ve hizmetlerin vergilendirilmesinin bir kamu finansman aracı olarak görülmesi, hazineci bir yaklaşımla devletin gelirlerinin artırılması için ilk başvurulan yöntem haline gelmesi bu ürünlerin ticaretinin kayıt dışı eksenlere kaymasına, toplum sağlığının daha da yoğun biçimde zarar görmesine ve kamu gelirlerinin erozyona uğramasına neden olmaktadır.

Bu nedenle toplum ve birey sağlığına zararlı bu mallarla mücadelede sadece mali ve vergisel boyuta indirgenmiş bir politikadan ziyade eğitici, öğretici, bilinçlendirici çalışmaların kamu otoritesi eliyle desteklenmesi devletin gerçek bir sosyal devlet olma hedefine ulaşmasını hızlandıracağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- American Cancer Society, "The Tobacco: True Cost Of Smoking", <http://www.cancer.org/research/infographicgallery/tobacco->, Erişim Tarihi: 09 Ocak 2015.
- AY, H.M. (2008), Mali Anestezi Kavramı ve Türkiye'de Durum, Vergi Dünyası Dergisi, Sayı:322, 2008.
- BÜYÜKERŞEN, Y. (1996). Kamu Maliyesi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 1996.
- Federal Office of Public Health, "Alcohol policy regulation in Europe", <http://www.bag.admin.ch/themen/drogen/00039/10172/12019/index.html?lang=en>, Erişim tarihi: 10 Ocak 2015.
- GÖK, A. (2011), Devletin Ekonomiye Müdahalesi ve Regülasyonlar, EKEV Akademi Dergisi, Sayı: 46, 2011.
- GÖKBUNAR, R. , ERDAL, A. (1997), Kamu Sektörünün yapılandırılmasında Üçüncü Sektörün Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı:1,1997.
- HTSAĞLIK, "İşte Türkiye'nin 86 Yıllık Sigara Karnesi", 05 Mart 2012, <http://www.haberturk.com/saglik/haber/721925-iste-turkiyenin-86-yillik-sigara-karnesi>, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2014.
- The Seattle Times, "Global Cigarette Consumption, Number Of Smokers Climbing", 07 Ocak 2014, http://seattletimes.com/html/localnews/2022617190_smokingupxml.html, Erişim Tarihi: 29 Aralık 2014.
- International Center For Alcohol Policies, "Drinking Age Limits", http://www.icap.org/portals/0/download/all_pdfs/icap_reports_english/report4.pdf, Erişim Tarihi 10 Ocak 2015.
- SEVİLMİŞ, G. (2014). Alkollü İçkiler ve Tütün Mamulleri Sektörlerine Bakış, İZTO AR-GE BÜLTENİ, Mart 2014.
- T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ REHBERİ, İstanbul, 2010.
- The Guardian, "Sugartax' needed to curb childhood obesity, say experts", <http://www.theguardian.com/society/2014/jun/22/sugar-tax-childhood-obesity-soft-drinks-junk-food>, Erişim Tarihi: 10 Ocak 2015.
- TURAN, D. , YURDAKUL A. (2009). "Zararlı Alışkanlıkları Önlemeye Yönelik Bir Araç olarak Günah Vergileri ve Etkinliği", Ekonomi Bilimleri Dergisi, Sayı:2, 2009.
- WHO, "Tobacco Control in Turkey", http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0004/98446/E93038.pdf, Erişim Tarihi: 27 Aralık 2014.